

Toplumdaki Vakıf Patolojisi

Foundation Pathology in Society

Akbar BABAZADEH

Atatürk Üniversitesi, Hukuk
Fakültesi, Özel Hukuk Anabilim Dalı,
Erzurum, Türkiye

ÖZ

Vakıf ekonomisi, bilimsel ve sosyal konuların uygulanmasındaki geniş kapasitesine rağmen araştırmacılar tarafından daha az çalışılan konulardan biridir. Fıkıhın sosyo ekonomik boyutu dışında diğer boyutlarda kapsamlı bir bilimsel araştırma yapılmamıştır. İslam toplumlarında bazı sorunlar nedeniyle vakıf kültürünün tam anlamıyla kurumsallaşmadığı da söylenmelidir. Bu makalede, toplumda bağış kültürünün gelişmesinin önündeki problem ve engeller irdelenmeye çalışılmıştır. Makalede, vakıf kültürüne zarar veren çeşitli hususlar inceledikten sonra, toplumdaki bağış işlevini iyileştirmek için genel ve bilimsel çözümler ifade edilmiştir. Son olarak bağış ve vakıf kültürü ile ilgili önerilerde ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, toplum, vakıf kültürüne zarar veren etmenler

ABSTRACT

Foundational economy is one of the less studied topics by researchers, despite its vast capacity in the application of scientific and social issues. Apart from the socio-economic dimension of fiqh, no comprehensive scientific research has been conducted in other dimensions. It should also be said that the foundation culture has not been fully institutionalized due to some problems in Islamic societies. In this article, it has been tried to examine the problems and obstacles in front of the development of donation culture in society. In the article, after examining various aspects that damage the foundation culture, general and scientific solutions are expressed to improve the donation function in the society. Finally, suggestions and inferences were made about donation and foundation culture.

Keywords: Foundation, society, factors harmful to foundation culture

Giriş

Başkalarına yardım etmeyi esas alan ihsan ve hayırseverlik, İslam'ın da emrettiği insanlığın en yüksek erdem ve sıfatlarından biridir. Tarih boyunca hayır kurumları her yerde ve her zamanda teşvik edilmiş, dürüst insanlar da hayır yapmaya gayret etmişlerdir. İslam, hayırsever örgütlemelerin ön saflarında yer almıştır. Bu örgütlenmeler içinde özellikle vakıf, hayır olgusunun eksiksiz ve benzersiz bir yapıya dönüşmesine sebep olmuştur. Bireysel, örgütsel, gönüllü görevler ve çalışmalarla harmanlanmış vakıf yapısı ve işleyişi, zekat ve diğer gönüllü yardımlar gibi çeşitli yöntem ve mekanizmalarla gerçekleşir.

Vakıf; yardımseverlik, işbirliği, bir arada yaşama ve insan şefkatinin bir sembolüdür. Bağış yapmanın yaşamdaki olumlu etkilerini ve sonuçlarını görmek, toplumda bağış kültürünün teşvik edilmesi ve geliştirilmesindeki engelleri, sorunları belirlemek ve bu alandaki engellerin ve sorunların üstesinden gelmek ve pratik çözümler sunmak için araştırmacılar tarafından kapsamlı araştırmaları ülkelerde gittikçe artmaktadır (Lotf Ata, 2000). Belki şu anda, birkaç ülke dışında çoğu İslam ülkesinde ilk olarak bilimsel ve temel araştırmaların olması gerektiği gibi yapılmadı, ama bu tür şeyleri yaparken vakıfların henüz esas yerlerini bulamadıkları söylenebilir. İslam ülkelerinin uzmanlar, yazarlar ve kitle iletişim araçları gibi vakıf örgütleri aracılığıyla, hayır vakıfları kurmasında yoğun çaba sarf edilmelidir (Akçay, 2020).

Vakıf toplumun sorunlarını ve sosyal, ekonomik, kültürel, dini ihtiyaçlarını karşılamanın bir yolu olabilir, ancak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için vakıf ve vakıf kurumları aracılığıyla bilimsel araştırma yapmaya daha fazla vurgu yapılabilir. Ülkemizin kapsamlı kalkınmasını sağlamak, sağlığını ve sürekliliğin oluşması için vakıf kültürünün temeline azami özen göstermeliyiz. Aksi takdirde görünümü güzelleştirerek veya montaj işlemleri vb. düzenlemelerle bizlere gelişmiş bir görünüm gösterilebilir, ancak kalıcı değildir ve bizi başkalarına sonsuza kadar bağımlı hale getirir.

Bu makalenin amacı, bağış yapmanın önünde olan bazı engellerle düzgün bir şekilde başa çıkmak için pratik çözümlerin ele alabileceğidir.

Vakıf kültürünün yeri ve önemi: İslam toplumlarında yaygınlığını koruyan müesseselerden biri de vakıftır. Eğitim, bağışın önemli bir parçası olarak bilimsel mirasın korunması ve hayatta kalmasının desteklenmesi için bir temeldir. Kuşkusuz ki vakıf konusuna kapsamlı bir şekilde bakılırsa ve peygamberlik geleneğinin önemi ortaya çıkarılırsa ülkenin kültürel yapısının dönüşümü, gelişimini sağlayacak ve ekonomik kalkınmasında rol oynayacaktır.

Çeşitli sosyal işlevleri olan vakıf sisteminin değişik bakış açılarından dayanakları ve yararları sıralanacak olsa, belki bu makaleye sığmayacak genişlik ve çeşitliliğe ulaşılır. Örneğin vakıf, dinin ve şeriatin

Geliş Tarihi/Received: 30.06.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 02.02.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Akbar BABAZADEH

E-posta: akbarbabazade01@gmail.com

Cite this article: Babazadeh, A. (2022).

Foundation pathology in society. *Current*

Perspectives in Social Sciences, 26(1),

47-53.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

amaçlarının gerçekleştirilmesinde araçlardan iri olarak telakki edilebilir. Bu yönüyle dini, insanın insani boyutunu iyileştirmek ve arzu edilen bir toplum oluşturmak için bir program olarak düşünürsek, vakıf bu hedeflere ulaşmak için bu programın bir parçasıdır. Aynı zamanda müslümanlar arasında sevgi, şefkat ve dayanışma yaratmak için çok iyi bir araç, diğer yandan da gayrimüslimlerin kalplerini birleştirmek için bir sebeptir (Şahabi, 1964).

Vakfın toplumsal yararları: Vakıf geleneği girişimciliğin veya sosyal etkileşimin etkili bir örneğidir (Güleç, 2006). Yoksul bölgelerde okullarının kurulması ve işletilmesinde hayırseverler faaliyet gösterirler (Soysaldı, 2004). Vakıflar tarafından hastaneler ve yetimhaneler kurularak ve işletilerek ihtiyaç sahiplerine Allah'a ibadet yönünde maddi ve manevi destek olur. İran da dahil olmak üzere İslam ülkelerinde yenilikçi olan, kişisel mülkiyetin kalıcı olarak bağışlanmasına ilişkin gelenek, bu tür insani gelişme programlarının geliştirilmesinde çok etkili olmuştur.

Vakfın araştırmaya, dolayısıyla çeşitli yüzyıllarda büyük İslam medeniyetinin gelişmesine ve bu kalıcı geleneğin diğer etkilerin bereketlenmesine yol açan, bilgi ve bilimlerin yayılmasındaki etkisi yetkililer ve diğerleri için yeniden canlandırılması gereken yararlı bir deneyimdir. İslam medeniyeti kalkınma, refah ve İslam ütopyasını oluşturma çabalarının odak noktası olmuştur, özel ilgi gösterilmelidir, çünkü kurumun yapısı ve işlevleri gibi diğer kurumların yapısını ve işlevlerini etkiler (Başçı, 2007). Başçı (2007) çalışmasında, vakıfların milli servet olduğunu ve medeniyet tarihimize girdiğini belirtmiştir. Ayrıca, bilimsel araştırma ve eğitim, tıbbi, ekonomik ve kültürün doğrudan bir etkisi vardır. Binlerce okul, cami, klinik, hastane, Hüseyiniye, kütüphane, kervansaray, rabat, hamam, su kemerleri, su depoları, köprüler vb. varlığı bunun en güzel kanıtlarıdır.

Bugüne kadar, insan kültür ve medeniyetine kısaca bir bakıldığında, İslami ve İslami olmayan ülkelerdeki vakfın maddi ve manevi etkilerini ve bereketlerini bize göstermek için yeterlidir. Bu gerçek, bağlılık içgüdüsünün bir işaretidir ve insan vücudundaki özgecil kültürün kökenidir; görgü tanığı; gayrimüslim ülkelerde artan sayıda hayır kurumu bulunmaktadır.

Vakıf, toplumun sorunlarının ve zorluklarının önemli bir kısmının tespit edilebildiği, iyilik yapmak isteyenlerin mal varlıklarını gönüllü olarak verebildiği bir kurumdur (Çiçek, 1996; Doğan, 2006; Özyayın, 2003; Topçuoğlu, 1989; Yedigir, 2010). Bu kurum, çok eski olmasına rağmen olması gerektiği kadar kapsamlı olmamıştır ve çeşitli boyutlardaki rolü bir şekilde gizli ve belirsiz kalmıştır (Yedigir, 2010). Vakfın, insanlara karşı iyilik yapmanın, en iyi ve kalıcı tezahürlerinden biri olduğu ve başkalarına hizmet etmenin, toplumun çıkarlarına yardımcı olduğu; kültürel, sosyal ve ekonomik işleri organize ettiği söylenebilir (Bozorgi, 1994).

Bir toplumun çeşitli alanlarında büyüme, uyum ve motivasyon için güçlü bir eylem gerektirir (Uzun, 2016). Bazı toplumlarda, milliyet veya ırk faktörü böyle bir rol oynamıştır, ancak bu faktörler dini toplulukta etkin bir rol oynayamaz. Zira din olgusu genel olarak milliyet ya da ırk esasına değil gönüllülük esasına dayanmaktadır (Uzun, 2016). Bağış olgusu, uygun şekilde yönetilirse birçok ihtiyacı karşılayacağı ve insan toplumunun hiçbir zaman sosyo-ekonomik, eğitimsel ve kültürel eksikliklerle karşılaşmayacağı ölçüde geniş bir faaliyet ve eylem yelpazesine sahiptir. Ancak hem ihtiyaçların öncelikli olarak kamuoyu düzeyinde ortaya konması hem de gerekliliğinin objektif, tanınmış ve topluma yön veren insanların duyguları, anlayışları ve ilgileri ile orantılı olarak değerlendirilmesi önemlidir (Uzun, 2016).

Çalışmalar ve kanıtlar, İslam ülkelerindeki vakıf ve diğer hayırsever faaliyetlerin iyi geleneğinin çeşitli değişkenlerin bir işlevi olduğunu göstermektedir; bunlar genel olarak dindarlık ve güçlü inanç gibi dini faktörler, kibar kişilik, cömertlik ve iş durumu gibi bireysel faktörler, gelir düzeyi, eğitim düzeyi ve sosyal farkındalık ve diğer bileşenler, bağışlar gibi hayırseverlik faaliyetlerinin belirleyicileridir. Ki bu iyiliğin etkileri ve sonuçları toplumun muhtaç kesimlerine yardım etmek olarak ortaya çıkmaktadır.

Dini ve İslami toplumlarda vakıf kültürünün gelişmesine dair motivasyon için temel değişken dini değerlerin gelişmesidir. Bu bağlamda, kutsal bağış ilkesi ekonomik sahnede önemli bir rol oynamaktadır (Çınar, 2013; Öztürk, 1995). İktisadi davranışları ve gelişme için gerekli istikrar ortamını destekler (Yedigir, 2010). Kutsal vakıf işlemi, şimdiki toplumun mevcut koşullarında bireysel olarak ele alınır, ancak bu durum dikkatli ve kapsamlı bir çalışma ve planlama ile geniş ve etkili bir kavram haline gelebilir (Salimifar, 2003).

Bu nedenle kar amacı gütmeyen vakıfların, İslami toplumların teşvik edilmesinde önemli bir rol oynadığı ve hükümetin olduğu gibi temel hizmetleri sunmasına yardımcı olduğu söylenebilir. Bu kurum, din eğitimi ve sağlık sektörlerini desteklemiş, temel alt yapıyı sağlamıştır. İstihdam sağlama, ticari faaliyetlerini artırma, fakirlere yiyecek sağlama, yoksul ve muhtaçlara barınma, tarım ve sanayi sektörlerini destekleme gibi faaliyet konularında başarılı olmuştur. Sonuç olarak, hükümet için maliyetleri düşürmüştür.

Tartışma

Vakıf patolojisi: Mevcut durumda İslam ülkelerinde vakıf, olması gerektiği kadar etkin olamamış ve pek çok zaafa yenik düşmüştür. Bulduğumuz dönemde vakfın rolünü daha etkin hale getirme ihtiyacı her zamankinden daha fazla hissedilmektedir, çünkü yoksullar ve geri kalmışlıklar İslam dünyasında giderek artmaktadır, bunları önlemenin yollarından biri de bağış kültürüne, gelişimine ve tanıtımına dikkat etmektir. Böylece çeşitli nedenlerden ötürü tanrısever işlerden bağış ve onun toplumdaki sunumu, son yıllarda zarar görmüştür (Feyz, 1994). Bu bölümde vakıflara ilginin az olmasından ve toplumda unutulmasına sebep olan neden ve engellerden bahsedilmektedir.

Vakfın niyetine önem vermemek: Hukusal açıdan bakıldığında, vakfın mülkiyeti müfettişe emanettir ve amaçlanan amaca ulaşmak için vakıf yapan tarafından yönetilen uygun yol ve yöntemlerle korumalı ve kullanılmalıdır (Topçuoğlu, 1989). Topçuoğlu (1989) çalışmasında, hukuki süreç ve geçmişten günümüze vakıfların tarihçesini ve kavramını tanımlayarak, bu kurumun faaliyetlerinin yeterince etkin olmamasından ve hakkında insanların yeterince bilgi sahibi olmamasını, ve vakıfların kendilerini yenileme amaçları olmamasından kaynaklandığını düşünmektedir. Hukuk kitapları müfettişin görevlerini belirleyen maddelerle doludur, ve hepsi vakıf ilkesini sürdürmek, vakfın niyetini yerine getirmek içindir. İslam devrimi'nden sonra motivasyonunu azaltan faktörlerden biri de vakfın amacına göre hareket etmemektir.

Dr. Shariati, 2000 yılında şöyle demiştir: Arzu gelirini, bu tür bir tüketim gerçekten imkansız olmadığı sürece, vakfın belirlediği tüketime tam olarak ulaştırmaya çalışın. Bunu yapmanın bugün mantığıyla karlı olmayabileceğini düşünmeyin. Bağışların tüketimini karıştırırsak, bağışlarının sürdürülebilir olmasını isteyen bağış yapanlar artık bunu yapmak istemeyeceklerdir, çünkü bağışlarıyla da aynı şeyi yapacaklardır (Shariati, 2000).

Bağışların adını değiştirmek: Geçtiğimiz yıllar boyunca, bazı bağışların isimleri değiştirildi, bu durum toplum tarafından bağışa ve bağış yapanlara saygısızlık sayılabilir, bağışçı motivasyonu üzerinde de olumsuz etkiye sebep olabilir. Aynı zamanda bağışçının hayatta kalan akrabaları tarafından da itiraza neden olabilir. Vakfedilen malın isminin değiştirilmesi, bazı durumlarda hala devam etmektedir bu durum mallarını bağışlamak isteyen insanların kafasında bir güvensizlik ortamı ve olumsuz bir bakış açısı yaratmaktadır. Vakıf kültürünün yaygınlaştırılması ve genelleştirilmesi için çaba gösterilmeli, mal ve vakıflar arasında mal varlığı vakfına güven ve ilgi yaratmak için vakıf şahsına ait malın adı değiştirilmemelidir (Aminian Modarres, 2002).

Bilgi sistemindeki zayıflık: Bilgi sistemindeki zayıflıkların birçok olumsuz etkisi ve sonucu vardır, bunlardan biri bağışçıların yeni bağışlar yapma arzusunun azalmasıdır. Doğru ve zamanında verilen bilgi, vakfın genişlemesinde, insanları bu işi yapmaya teşvik etmede etkili olabilir. Çünkü insanlar, dünya nimetlerini iyilik için bağışlayan kişileri gördüklerinde dünyevi hazlardan ziyade iyilik için bağış yapmaya teşvik olurlar.

İyi ameller, toplum bireyleri tarafından, toplum için yapılırdır. Bu nedenle kendilerinin de buna katılmaları gerekir. Bu amaçla yardım kuruluşları ve vakıflar, bağışla ilgili konuları açıklayarak halkı her zaman bilgilendirmeli ve teşvik etmelidir. Ne yazık ki bu durum, İslam toplumlarında daha az yaygındır. Bunun nedeni az sayıda yapılan vakıf sayıdır. İyiliklerin başarıya ulaşması için en önemli faktörlerden biri de iyilik yapmaya davet edilen kişilerin sürekli farkındalıklarıdır. Ne yazık ki ülkemiz kitle iletişim araçlarında, ulusal bir medya olarak radyo ve televizyondan, geniş çapta yayılan yayınlara ve basına kadar bu konudaki program ve materyallerin hiçbiri dikkate alınmaya değer değildir.

Tüm gözler sadece ülkedeki bağış konusunun ana mütevellisi olarak vakıf ve yardım kuruluşlarında olmamalı, medyanın da bağış sitelerini yansıtmaya ve hayırsever bireylerin topluma tanıtılmasında önemli bir rol oynaması gerekir. Örneğin, hayırsever bir kişinin bağışladığı mülkünü, bağış hakkındaki görüşlerini ve bu konudaki motivasyonunu medyaya, özellikle radyo ve televizyona yansıtmak, bağış kültürünün yayılmasında ve insanları bu hayırsever eylemi yapmaya teşvik etmede çok etkili olabilir.

Bu farkındalık tüm medya aracılığıyla, en son tekniklerle yapılmalıdır; hayır kurumları ve hayır kurumlarının sitelerinde olduğu gibi, hayırsever bağışçıların dini ve sosyal öneminden bahseden ve ziyaretçilere rehberlik eden hayır kurumlarına sürekli davetiyeler vardır.

Bu siteler çeşitli soruları yanıtlar ve bağışlara ihtiyaç duyan kişilerin bir listesi gibi hayır kurumu gönüllüleri için bir rehberdir, vatandaşlar arasında hayır eylemlerinde artışa neden olan bölümlerin tasarlanmasıyla el ele ilerler (Ayetullahi & Rokhyazd, 2004).

Bağışlara devlet müdahalesi ve yasal kısıtlamalar: Toplumdaki bağışların artmasının önündeki engellerden biri de, hükümetin vakfın işlerine ve malvarlığına uygunsuz şekilde müdahale etmesidir. Bu girişim çeşitli boyutlardadır: A) Bağış faktörlerinde hükümetin hakimiyeti; D) Vakıf devlet yönetimi; C) Diğer bazı İslam ülkelerinde bazı bağış tedbirlerine vergi ve harç konulması. Bazı ülkelerde vakıfları organize etmek için çok sayıda kanun çıkarılmıştır, ancak bunların birçoğu hükümet dışı bir eylem olan vakfın niteliğiyle çelişmektedir, tam tersine hükümetin vakıf üzerindeki kontrolünü güçlendirmiş ve Müslümanların bağış yapmasını zorlaştırmıştır. yeni bağışlar yazın. Bazı İslam ülkelerinde prensip olarak vakıf kuralı yoktur. Vakfın işlerine ve mülkiyetine devlet müdahalesinin birkaç olumsuz etkisi ve sonucu olmuştur, bunlardan ikisi aşağıda belirtilmiştir:

Yeni bağışların kesilmesi: Görülüyor ki, mevcut bağışların büyük bir kısmı geçmiş bağışlarından gelmektedir ve Müslümanların yeni bağışlar yapması nadir görülür. Bu aynı zamanda hükümetin vakıf sponsorluğundan kaynaklanan bir durumun sonucudur ve birçokları vakfın, kişisel ve hükümet dışı bir eylem olan doğasının aksine bir hükümet eylemi haline geldiğine inanmaktadır.

Bağış yatırımından düşük gelir: Bunun nedeni, kamu sektörü şirketlerini yönetmede yetersiz olduğu kanıtlanan hükümet yönetimidir.

Tüccarların manipülasyonu nedeniyle bağış kaybı ikisi: Bu durum yıllar boyunca bazı umursamaz bağış çalışanlarıyla gizli anlaşma yoluyla yapıldı. Bağışlarla ilgili doğru istatistiklerin bulunmaması, bazı bağış belgelerinin kaybolması veya yok edilmesi gibi durumlarla karşılaşılmasından dolayıdır. Ayrıca bir tür tekel gördüğümüz yönetim ve sömür yöntemleri, sahip olunan birçok mülkün ortadan kaldırılmasında rol oynamıştır. Bazı bağış rakiplerinin yok edilmesine ek olarak, bağış belgelerinin dönüştürülme yasası bu bakımdan etkili olmamıştır (Ayetullahi & Rokhyazd, 2004).

Vakıflar Bakanlığına bağışların kullanımını değiştirme hakkı tanınması nedeniyle dar kapsamlı tüketim vakaları: Bu durum, vakıf kullanımını sosyal ihtiyaçların değil, politik yaklaşımların bir işlevi haline getirmiştir. Ayrıca daha önceki vakıf kullanımına, ülkedeki teknoloji geliştirme çalışmaları, üniversitelerin inşası, medeni hakların korunması gibi yeni durumlar eklenmiştir.

Müslümanlar, vakfın önemini ve çağdaş zamanlarda acil ihtiyacını tanınamaları: Söylenildiği gibi, dini inançlarımızdaki bağış, doğruluğun en büyük kalıntılarından biri ve toplumun dini, kültürel, ekonomik, sosyal ve eğitim gibi dallarda büyümesi üzerinde büyük etkisi olan en büyük hayır kurumlarından biri olarak kabul edilir. Bu arada din alimlerinin ve din bilgisinin propagandacıları olarak din bilginleri ve düşünürleri, bu iyi ve arzu edilen uygulamanın konumunu göstermede ağır bir role sahiptir.

Toplumdaki konulara ve gerçekliklere karşı olumlu bir tutum oluşturmanın en önemli adımı, doğru ve şeffaf bilgi vermektir. Bu bilgileri aktarmakla sorumlu olanların, doğru konuşma ve yazmalarını sağlamak için gerekli duygusal, bilişsel ve işlevsel yetkinliklere sahip olması gerekir. Bu bağlamda misyonerler ve âlimler vakıf kültürünü vakıf statüsüne ve önemine yakışacak şekilde tanıtmamışlardır. Ayrıca söylendiği gibi radyo, televizyon ve gazetede dahil olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçlarında çok sınırlı içerik sunulmuş bu konudaki düşünür ve uzmanların görüşlerini yeterince ortaya konulmamıştır.

Bağışlar ve hayır kurumları arasında bölünme: Bağışların başlangıçta sağlık veya sosyal eğitim kurumlarını desteklemek için yapıldığı açıktır. Ancak yirminci yüzyılın başından yirminci yüzyılın ortalarına kadar hükümetler bağış yapmaya el koyduğundan, bağış ile bu kurumlar arasındaki ilişki kopmuştur. Aynı zamanda vakıflar ve vakıf ana mütevellileri halkla doğrudan temasları nedeniyle, vakıfları daha iyi takip edebilmekte ve gelirlerini ihtiyaç duyulan alanlarda harcaıabilmektedirler. Elbette İslami vakfın zayıflayan nedenlerini ortadan kaldırmaya, vakfın ve onun önemli rolünü canlandırmaya çalışan bazı ülkelerde işaretler göstermiyor, soluk da olsa, adil olmaktan uzaktır (Abdul Karim Al-Hawrani, 2001).

Bağış yönetiminde yararlanmalar: Şeriat ve içtihatla, bağışların idaresine özel önem verilmiştir, çünkü bağışların yönetimi, bağışların kalitesi ve statüsü açısından çok etkilidir. Etkili ve yetkin bir yönetici, bağışların düzeyini zirveye taşır; bunun tersi yönetici yetersiz ve etkin değilse en iyi donanımı dahi işe yaramaz. Bu nedenle bağış kültürünün teşvik edilmesine yardımcı olacak en önemli yollarından biri, bağış yönetimini ve bağışların nasıl yönetildiğini optimize etmektir; başka bir deyişle bağışların iyi yönetildiğini gören insanlar, bağış için teşvik edilir, ancak tam tersi herhangi bir yerin başıboş olduğu gözlemlenirse vakıftan soğurlar. Bunun üzerinde hukuka uygun bir denetim ve özel bir kayyumları yoksa, şüphesiz bu konu insanların cesaretini kırmaya ve onları vakıf meselelerinden uzaklaştırmaya neden olabilir. Bu nedenle, bağışların yönetim şekli ve insanların bakış açısından nasıl yönetildiği çok önemlidir. Yukarıdakilere ek olarak bağış alanında, bazılarının yasal ve şeriat standartlarına aşinalık eksikliği, bağış ve hayırseverlik haklarına uyulmaması, vakfın alınmasında paralel kurumların varlığı gibi bazı başka zararlardan bahsedilebilir. İyilik ve eksiklik performanslarını izleme, toprak reformu sırasında bağış satma ve bazı bağış belgelerinin iptal etme vb. (Abu Saeed, 1999).

Toplumda bağış kültürünü geliştirmek için stratejiler: Vakıf, toplumun birçok sorununun çözümünde önemli ve etkili bir rol oynayabilir, bu nedenle vakıf amacına uygun, toplumun gerçek ve temel ihtiyaçlarını çözmeye yönelik olmalıdır. Beşeri sermaye, sosyal sermaye artışını gerçekleştirme, gelir eşitsizliklerini ayarlama, toplumdaki yoksulluğu azaltma ve gelir dengesizliği üzerindeki diğer olumlu etkileri (toplumdaki bağış kültürü) ve toplum üyelerini cezbetmek için yeni yöntemler tasarlanmaktadır. Bu geleneğin gerçekleşmesi ve gelişmesi bakımından önem arz etmektedir. Bilim ve teknolojinin gelişimi araştırma ve üretime bağlı olması nedeniyle, evlilik ve sosyal meselelere bağlılık gibi toplumun ihtiyaç duyduğu yeni alanlar tasarlamak ve sunmak gerekir (Bozorgi, 1994). Ayrıca, vakıf bankalarının oluşturulması ve ekonomik şirketlerin hisselerinin bağışlanması gibi vakıflarda yeni yöntemlerin kullanılması, toplumdaki insanların büyük çoğunluğunun bu değerli yönde hareket edebilmelerini sağlar. Bu durumda bağış, zenginlerin dar alanlarından çıkarak toplumda bir kültür olarak ortaya çıkacak ve bunun sonucunda toplumda etkileri ve hayırları daha net bir şekilde gerçekleşecektir.

Buna göre, bağış kültürünün gelişmesinden ve bağış kültürünün toplumda yayılmasından sadece bir kurum veya kuruluş sorumlu değil, aynı zamanda ülkenin tüm propaganda ve yürütme organları, toplumda bağış kültürünün yayılmasında önemli rolleri bulunmaktadır. Vakıflar ve Hayır Kurumları, Dini Vaizler, İmamlar, Kültür ve İslami Rehberlik Bakanlığı, İslam Propaganda Teşkilatı, İslam Kültür ve İletişim Teşkilatı, Kültür ve Yüksek Öğretim Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Radyo ve Televizyon Kurumu, İçişleri Bakanlığı ve Parlamento İslam Konseyi, toplumda bağış kültürünün yaygınlaştırılmasında kilit rol oynayabilecek kurum ve bakanlıklardandır.

Aşağıdakiler toplumda vakıf kültürünü tanıtmının bazı yollarıdır: Yasal Teşvik: Vakıf eylemi kişisel bir sosyal eylem olarak görülse de, bireyleri bunu yapmaya teşvik etmek, sosyal ve ekonomik faydalarını anlamak, Allah'ın hoşuna giden bu eylemin yayılmasında etkilidir. Bu nedenle, işbu propaganda konusuna, vakfın kuralları ve etkilerine ilişkin eğitimlere özel bir dikkat edilmeli, vakfın toplumdaki yerini belirlemek ve bağışla ilgilenen insanları yetiştirmek için etkili ve verimli yollar aranmalıdır (Salimifar, 2003).

İslam Cumhuriyeti'nde, bağışlara yardımcı olmak ve iyi insanları, vakıflara ve iyiliklere teşvik etmek için, bağışlara yardımcı olmak için çeşitli başka yasalar çıkarılmıştır ve bu yasaların kullanılması, bağışlara ve bireylerin görüşlerine de çok yardımcı olabilir. İlgiliyi ve mümini vakıf konusunda dikkatini çeker. Bu konuda mevzuatta var olan yasal örnekler;

A) 1992 yılında kabul edilen Doğrudan Vergiler Kanununun 2. maddesinin 3. fıkrasına göre, kamu vakıfları vergiden muafır.

B) Aşağıdaki nota istinaden 1984 yılında onaylanan Vakıf ve Yardımlaşma Teşkilatının Teşkilat ve Yetkileri Hakkında Kanununun 9. maddesi, devlet vakıfları, türbeler, İslami dini mekanlar, din ilimleri okulları ile hayır kurumları ve vakıfları, Adli kayıt, vakıf mallarının ayrılması ile ilgili masraflar ve cezaların infazına ilişkin masraflardan muafır.

C) Kentsel Yenileme ve Geliştirme Kanunu'nun 26. Maddesinin 3. Notuna göre, kamu vakıfları da belediye yenileme ücretlerinden muafır.

Bu imtiyazları vakfedilmiş mülklere vermek, hayırsever insanları cesaretlendirmede kesinlikle etkili olacaktır ve bu tür tavizlerin, hayırsever insanları teşvik etmek için tüm İslam ülkelerinde vakıflara verilmesi tavsiye edilmelidir. İlâhi zevk niyetiyle yapılan her iyiliğe saygı duyulur, ancak bir iyiliğin nasıl sunulacağı yönünde ve tam olarak nasıl yapılacağını tanımlamak ve bunların olumlu etki ve sonuçların artmasında vakıf kültürünün büyük etkisi ve katkısı olabilir.

Vakfın mevcut formatı ve çerçevesi büyük bir revizyona ihtiyaç dumaktadır: Vakıf uygulamasının belirli konularla sınırlandırılması, beklenen etki ve faydalarını azaltacaktır. Vakfın dahil edilebileceği birçok alan vardır. Sosyal alanda vakfın gelişmemesindeki faktörlerden biri, eylem kapsamının genişletmek yerine sınırlandırılmış olmasıdır (Yadigar, 2010). Vakıf, belirli bir sınıfa veya yaş grubuna ait değildir (Özaydın, 2003). Mevcut hâkim atmosferin aksine, halkın her yaş grubundaki bu Allah rızası eylemi gerçekleştirme olanağına ve yeteneğine sahip olması için imkan yaratmak gerekir. Vakıf konusunda öncülerin statüsüne ve haysiyetine saygı göstermek, vakıfla ilgili kuruluşların en önemli görevlerinden biridir. Adanmışlar üstlerine düşen vazifelerini iyi yaptıkları için gerektiği gibi onurlandırılır ve takdir edilirse, bunu yapma motivasyonu ve arzusu diğer insanlar tarafından güçlendirilecek ve bu Tanrı'yı memnun eden geleneğin yayılmasında etkili olacaktır. Vakıf konusundaki mevcut engellerin yumuşatılması, bu konudaki hukuki sorunların çözülmesi ve vakıfla ilgili biçimsel koşulların ve formalitelerin kolaylaştırılması, toplumda vakıf geleneğinin gelişmesi ve yaygınlaşmasında etkili faktörler olarak kabul edilmektedir (El-Kubeyî, 1997).

Vakif edenler ve vakıfların düşük popülaritesinin nedenlerinden biri, insanların İslam'daki vakıfların durumu ve vakıfların toplumdaki durumu hakkında bilinçsiz olmalarıdır. İnsanlar bağışların konularına ve kullanımına yeterince aşina olamamışlardır. Elbetteki bu durumun oluşmasındaki kusur topumu oluşturan insanların değil vakıf kültürüne başkoyanların yayılcı politikayı yeterince yerine getirememiş olmalarıdır. Vakıf ve hayır kurumu başta olmak üzere bu küme içerisinde yer alan tüm kişi veya kurumların, insanların vakfa yönelmesine zemin sağlamak için bir kitap veya dergi yayınlamak veya dini misyonerler aracılığıyla vakfın toplumdaki statüsünü ve önemini anlatarak yaygınlaşmasını sağlamalarıdır.

Ülkemizde maalesef vakıf konusunda yeterli araştırma ve çalışma yapılmamıştır. Vakıflar hakkında araştırma yapmak ve çalışmak, bağış kültürünün topluma yayılmasına yardımcı olur. Yazarları bağış konusunda kitap, bilimsel ve araştırma makaleleri yazmaya teşvik etmek de toplumun yaygınlaşmasına sebep olacak çözümlerden biridir. Bu kapsamda bu türdeki yayınlarla geçmişin ve bugünün vakıflarını bir kitap, dergi veya basın biçiminde tanıtmak, böylece insanlar kendilerini anlatmaya motive etmek ve kendileri tarafından iyi işler yapmanın toplum ve yetkililer tarafından takdir edildiğini göstermek gerekmektedir.

Toplulukta bağışların uygun şekilde uygulanmasını gözetlemek: Vakıf ve hayır kurumu tarafından ülkenin bağışlarının tam bir listesini hazırlamak ve öğrencileri ülkenin bağışları hakkında bilgilendirmek için basın, radyo veya televizyon aracılığıyla insanlara tanıtmak veya ders kitaplarına dahil etmek gerekmektedir (Akçay, 2020). Bununla beraber bağışları ihlal eden kişilere ağır cezalar vermek de elzemdir. Vakıflardan, bu olumlu sosyal ve kültürel etkilerin kaynağı hakkında radyo ve televizyon tarafından bir rapor hazırlanmalı ve bu çalışmaların etkilerini tanıtmalıdır. Zamanla, düşük gelir veya bakım ve ihmal nedeniyle, insanların cesaretinin kırılmasına ve olumsuz bir zihniyet yaratmasına neden olan bağışlanmış yerler, mümkün olan en kısa sürede verimli veya optimum kullanım veya yatırımlarla yeniden inşa edilmelidir ki toplumdaki vatandaşların zihninde vakıftan kaynaklanan varsa tüm kötü görünüm ortadan kaldırılmalıdır (Bozorgi, 1994). Vakıf yapanların isimleri bir plakaya kaydedilmeli ve bağış alanına yerleştirilmelidir. Kültür ve İslami Rehberlik Bakanlığı ile radyo ve televizyona bağlı kültür ve sanat merkezlerinin eserlerinden biri de İran'da vakıf sanatının sergilenmesini sağlamalıdır.

Ders kitaplarına bağış kültürü hakkında bilgi eklemek, basında kitap ve makaleler yayınlamak ve en önemlisi, bu kültürü ülke çapındaki bağış ofisleri aracılığıyla ulusal medya programlarında yayınlamak gerekir (Akçay, 2020). Mülklerinin bağışlanması ve bağış mektubunun hazırlanması için başvuruda bulunan, bağış mektubuna dahil ettikleri iyiliklerin gerçekleştirilmesi yapılan veya yapılacak olan bağışları artırıcı ve teşvik edici bir nitelikte olduğundan bu iyiliklerinde azami ölçüde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Son olarak, bu makalenin en azından düşünce olarak, bağışa dikkat etmenin, bağışın rolünün yanı sıra vakfın mevcut durumunu anlamamız için etkili, uygun ve analitik bir kriter olabileceği amaçlanmıştır. Bir diğer amacı da İslam toplumlarında ve ülkemizde, bu alanda gelecekteki planlamalar ve makro-politikaların gelişmesinde yararlı ve verimli olması için sunulmuştur.

Bağış kurallarını birleştirme ihtiyacı

- Ekonomik ve sosyal kalkınmanın hizmetindeki bağışlara rehberlik etmek,
- Vakıf mülklerinin yasal korumasını güçlendirmek,
- Bağışlara bazı finansal faydalar sağlamak,
- Vakfın yapısal unsurlarını gözden geçirme ve modernize etme ihtiyacı,
- Bağış mülklerinin ve bağışların denetimi,
- Vakıf Teşkilatının Personel ve İdare Açısından Vakıflar Bakanlığına Dönüşümü,
- Geleneksel bağış yöntemini yeni bir bağış yöntemine dönüştürmek,
- Bilgili olanların yaklaşımlarında değişiklik ihtiyacı,
- Deneyim ve uzmanlığa sahip kişileri bağış ofislerine yerleştirmek,

Sonuç ve Öneriler

Ülkemizin geçmişinde, özellikle son on yılda vakıf kurumunda kaydedilen ilerlemeyle, ancak yeni vakıflar, özellikle halk bağışları ve gelirlerde artış olmasına rağmen artıştan sonra, yeni vakıflar ve mevcut vakıflar aynı oranda büyümemiş, bu da hükümeti bu alanda gelişim sağlamak için ofisler kurmaya yöneltmiştir. Bu çalışma, bağış yönetiminin karşılaştığı bazı zorlukları ve eksiklikleri ele almaktadır. Bununla beraber ele aldığı temel konular; Genel ve yürütme vesayet hakkının, vakıfların yetki ve yasal sorumluluğunun belirlenmesi, idari ve örgütsel yapıların belirlenmesi, bağış gelirinin nasıl doğru bir şekilde dağıtılacağı, daha fazla şeffaflık ve mali denetimin nasıl artırılacağı, bağışların araştırılması, istatistikleri ve bağışların sivil toplumla ilişkisi dahil olan organizasyonlardır.

Araştırmalar, vakıf bürolarının ve meclislerinin, yapı ve yönetim açısından farklı olduklarını ve farklı kalıplara sahip olduklarını göstermektedir, ancak idari olarak aralarında farklılık olsa da tamamına yakını bağış yapmanın önemini kavramakta ve faaliyetlerinin verimliliğini artırmaya çalışmaktadır. Görüldüğü üzere, Suudi Arabistan'da benzer bir yapıya sahip olan BAE ve Kuveyt'te Mütevelli Heyeti'nin oluşturulması gibi bazı vakıf kurumları, idari ve organizasyonel yapılarını revize etmişlerdir.

Yapısal ve yasal olarak, çoğu bağış kanunu, bağış için tüzel kişiliğin varlığını içeren bağış ofisleri tarafından uygulanabilir. Vakıf kurumunun yapısında sosyal, insani, yasal çevrenin ve siyasi yönetim sisteminin rolü göz ardı edilemeyeceği gibi, vakfın ekonomik rolü, zenginlik türü ve idari yapıları da göz ardı edilmemelidir. Hükümetin vakıflara katılımını eleştirmemize rağmen, bu vakıfların hükümete uygun bir bağlamda ihtiyaç duymadığı anlamına gelmez ve bu durumun nedeni, diğer ekonomik kurumlar gibi vakıf kurumunun da Finding'i izleyen ve yönlendiren mali ve idari suistimale maruz kalmasıdır. Doğru düzen ve yönetim, hükümet yetkililerinin sürekli çabalarını gerektirir. Çünkü bağışlar üzerinde devlet hakimiyetinin geliştirilmesi bağlamında bağışlarda reform yapma fikri hasıl olsa da bu konuda hedeflenen başarıya ulaşılmadı. Çünkü bağış başarıları, bağışların sayısını artırma veya gelirleri artırma veya bağışların sosyal kalkınmadaki rolünü artırma konusundaki çalışmalar optimum düzeyde gelişmedi.

Sonunda, vakıf kurumunun diğer sosyal kurumlarla işbirliğinin sonucu, vakfın mevcut çağdaki rolü, hacmini ve başkalarıyla olan farklı noktalarını belirlerken, iç yapısını ve temel sistemini de belirler. Her bağış hükümet veya departmanla ilişkisini ifade eder. Belki de bu noktaya dikkat etmemizin nedeni, yeni gelişmeler ışığında vakfın gerçeklerine bakılmaksızın, vakfın sosyal kalkınmadaki gerçek rolü ve bağlı kurumlarını tanımanın, sorumlular ve politikacılar için en zor konulardan biri olacağıdır.

Vakıflar doğru yönetilirse, sınıf farklılıkları ve finansal boyuttaki sosyal sorunlar vb. en düşük seviyede tutulacak indirilecek ise de ne yazık ki kapsamlı görüşler, ideal zihniyet, şeriat ve Şeriatın amaçlarına uygun olarak halen daha yeterli değeri ve önemi görememiş ve fikir aşamasında kalmıştır. Bu nedenle vakıf kurumu hak ettiği etkinliğini geri kazanamamıştır.

Bu rapor, toplumdaki bağışların bir resmini çizmeye yönelik ilkel bir girişimdir. Amaç, son on yıllardaki gelişmeleri göstermek, sorunları ve eksiklikleri analiz etmektir. İran'da tüm İran'lılara örnek olacak şekilde örnek ve ideal bir bağış kurumunun kurulması umulmaktadır.

Bağışlar doğru yönde kurulursa ve bağışlar mantıklı ve doğru bir şekilde yönlendirilirse toplumun pek çok sorunu çözülecektir. Yani vakfın parlak sicilini bizlere bunu vaat etmektedir. Vakıfların genişletilmesi ve topluma rehberlik etmesi, toplumun ihtiyaç ve ihtiyaç sahiplerinin çoğunu belirleyebilir ve bu ihtiyaç sahiplerinin yükünü Müslüman hazinesinden kaldırabilir veya en azından ülkenin tüm bütçesi üzerindeki baskısını azaltabilir bir niteliğe sahiptir.

Vakfın toplumdaki olumlu işlevleri göz önünde bulundurulduğunda, toplumda vakıf kültürünün yeşermesi için devlet tarafından ilkel ve planlı bir politika formüle edilerek, peygamberlik geleneğinden olan vakıf kültürünün canlandırılmasına zemin sağlanması gerekmektedir. Bu, ülkenin tüm yürütme organlarının çabalarını zorunlu hale getirmektedir. En önemlisi, memurların bir model olarak vakıf eylemi, kişilerin vakıf pratiğine eğilim ve motivasyonlarında etkili olabilir ve zamanla toplumda vakıf kültürünün oluşmasını sağlayabilir.

Bu nedenle vakıf kültürü ve vakıf kurumları, İslam ve hatta insan uygarlığı tarihi boyunca bilim, teknolojinin ve araştırmanın gelişmesinde değerli ve yapıcı rol oynayan unsurlar arasında olmuşlardır. Vakıflar ve onlar aracılığıyla yapılan bağışlar gelir ve sürekli ilgi açısından her zaman, son yüzyılda İslam toplumlarında ve Batı ülkelerinde bilim ve bilginin araştırılması ve geliştirilmesi için en iyi ve en istikrarlı mali kaynaklar ve destekler arasında yer almıştır.

Araştırmacıları ve bilim adamlarını desteklemek okullar, kütüphaneler, hastaneler, askeri, gözlemevleri gibi büyük bilimsel, araştırma ve eğitim kurumlarının orijinal bağış ve bağış kültürü kapsamında ortaya çıkmasına sebep olmuş ve hayırseverler, kamusal bilgi ve araştırma merkezleri oluşturmaya çalışmışlardır. Bununla beraber Araştırmacıların ihtiyaçlarını karşılayarak, yaşam ve yaşam masrafları konusunda endişelenmeden araştırma, yazma ve bilim geliştirebilmeleri için zemin sağlarlar.

Bu, Mısır'da, örneğin sosyalizm ve millileştirme dalgası sırasında, 1957 tarihli 52. kanunun ve 1962 tarihli 44 no.lu kanunun çıkarıldığı ve vakıf tarım arazisi belgesinin Tarım Reformu Bakanlığı olarak adlandırılması gerektiğini belirten bir olaylardandır.

Ayrıca illerdeki vakıf yapılarının bina ve arsa belgeleri.

Bu iki kanunun ardından, 1973 yılında rakipleri Vakıflar Bakanlığı'na iade etmek için 42 sayılı Kanun çıkarılmış, ancak hala hükümetin kontrolünde olsa da, bu başka ülkelerde de yaşanmıştır. Örneğin, Mısır'da vakfedilen mülk yaklaşık sekiz milyar yen'dir ve denetçinin maaşını ve öngörülemez giderleri düşürdükten sonra ondan elde edilen net gelir yaklaşık yüz milyon yen veya toplam mülkün yüzde 1,25'ine ulaşır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author have no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Abdul Karim Al-Hawrani, Y. (2001). *Kuveyt, çağdaş İslam kompleksinde Vakıf ve Ehl-i Ahli*.
 Abu Saeed, A. I. S. (1999). *Vakıf Kültürüne Giriş, Tahran Hac ve Vakıflar Genel Müdürlüğü*.
 Akçay, C., (2020). *Yeni Vakıfların İşlevselliği: Seçilmiş Vakıflar İçin Bir İnceleme*. Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(20), 58-81. [\[Crossref\]](#)
 Aminian Modarres, M., (2002). *Hukuk açısından Bağış*. Astan Quds Razavi Tahran Samat Yayınları, Üçüncü Baskı.
 Ayetullahi, S. A., & Rokhyazd, M. A., (2004). *Topluluk vakıf tasarrufları*. Tahran: Mafakher Yayını, İlk baskı.
 Başçı, V., (2007). *Bir Medeniyet Kurumu Olarak Vakıflar ve Sosyal Hizmet Kurumları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 9, Sayı 1.
 Bozorgi, M., (1994). *Bağış kültürünü tanımanın ve toplumda yeni bağışlar yaratmanın yolları*. Ebedi Miras Bağışı Dergisi, İkinci Paylaşım, İlk Yıl.
 Çiçek, H., (1996). *Türkiye'de Vakıf Müessesesinin Sosyo-Ekonomik Fonksiyonları (İzmir İli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Üzerine Bir Araştırma)*.
 Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
 Çınar, H., (2013). *Vakıf Hukuku Yazıları Ali Himmət Berki*. 1. Baskı, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
 Doğan, M. S., (2006). Vakıf Medeniyetimize Sosyal, Siyaset ve Sosyoloji Açısından Bir Yaklaşım. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 34(34), 9-28.
 El-Kubeysî, M. U. A., (1977). *Ahkâmü'l Vakfi fi Şeriatil-İslâmiyye, Bağdad*.
 Feyz, A., (1994). *Vakıf ve onun motifleri*. Ebedi Miras Vakıf Dergisi (Birinci yıl, No.4; Sayfa 35).

- Güleç, M., (2006). *Türkiye'de Vakıf İşletmelerinin Özel Sektörü Biçimlendirici Rolünün İrdelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lotf Ata, A., (2000). *Yeni Gelişmeler Alanında Vakıflara Bir Bakış*. Ölümsüz Miras İçin Vakıf Dergisi, 8. Yıl, 30. Sayı.
- Özaydın, M., (2003). *Vakıfların Sosyal Politika İşlevleri ve Günümüzde Artan Önemi*. *Kamu İş, İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 7(2), 2-32.
- Öztürk, N., (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. 1. Baskı, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şahabi, A. A., (1964). *İslam'da Vakıf Tarihi*, Tahran Üniversitesi Basını.
- Salimifar, M., (2003). *Vakıflara ve ekonomik ve sosyal etkilerine bir bakış*. Tahran Andisheh Yayını.
- Shariati, A., (2000). *Yarını Düşünen, Hashem Aghajari*. Tahran: Zikr Publications. ISBN 9643071367.
- Soysaldı, M., (2004). Vakıflar ve Psiko-Sosyal Fonksiyonları. *Diyanet İlmi Dergi*, 40(3), 85-104.
- Topçuoğlu, Y., (1989). *Türk Kamu Kesiminde Örnek Bir Organizasyon Modeli Olarak Vakıflar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, A., (2016). Vakıf Ruhu Sivil Toplum ve Sosyal Adalet. *Vakıf ve Toplum Dergisi*, 1(4), 30-35.
- Yadigar, H., (2010). *Vakıf Kültürüne Uygun Sosyal Politika Stratejileri Geliştirmede Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.